

Prikaz knjige

Ivan Arapović
ivan.arapovich@gmail.com

Russell Kirk, *Politika razboritosti*. Večernji list, 2015., 252 str. ISBN: 978-953-280-254-2

Russell Kirk, jedan od najutjecajnijih teoretičara konzervativizma, autor je knjige *Politika razboritosti* (izvorno: *The Politics of Prudence*), koja je izvorno objavljena 1993. u izdanju Večernjeg lista 2015. godine. Njegova knjiga *The Conservative Mind* bila je jedna od ključnih pri oblikovanju konzervativne misli poslije Drugog svjetskog rata, naročito u SAD-u. Na njegovu misao najviše je utjecao rad Edmunda Burkea, a iako je naslov knjige „političkog” karaktera, Kirk zapravo daje pregled raznolikih tema, pa tako, osim o politici, piše i o gospodarstvu, društvu, vjeri, pravu, znanosti, obrazovanju i drugim temama.

U prvom poglavlju, Pogreške ideologije, autor govori kako je knjiga obrana razborite politike, za razliku od ideoloških politika. „Politika je umijeće mogućeg”, kaže konzervativac: on misli na političke smjernice kojima je svrha očuvanje reda, pravde, mira i slobode. Ideolog, naprotiv, misli o politici kao o revolucionarnom sredstvu za transformaciju društva, pa čak i ljudske prirode. Premda je ideologija politička formula koja obećava raj na zemlji, zapravo je stvorila niz zemaljskih paklova. Platon i Burke poučavaju nas kako je u državnika razboritost prva od vrlina. Ideologija se temelji na „idejama” (apstrakcijama i maštarijama), a konzervativna stajališta na običaju, konvenciji i dugotrajnom iskustvu ljudske vrste.

U drugom poglavlju, Deset konzervativnih načela, Kirk spominje: 1. vjeru u trajni moralni poredak; 2. poštivanje običaja, konvencija i (povijesnog)

kontinuiteta; 3. vjeru u načelo propisivanja (moderni ljudi napreduju jer su „patuljci na ramenima divova“); 4. načelo razboritosti (svaka javna mjera prosuđuje se prema dugoročnim posljedicama, a ne prema privremenoj koristi); 5. načelo raznolikosti (jedini istinski oblici jednakosti su jednakost pred posljednjim sudom i pravednim zakonskim sudom – sva druga izjednačavanja pridonose stagnaciji); 6. načelo neusavršivosti (pojedinaac nije savršen, pa ni društvo ne može biti savršeno); 7. povezanost slobode i (privatnog) vlasništva; 8. podupiranje dobrovoljne zajednice i protivljenje prisilnom kolektivizmu; 9. razborito ograničenje moći i ljudskih strasti (ravnoteža između autoriteta i slobode) i 10. pomirenje trajnosti i promjene (ako tijelo želi biti snažno, promjena, ako se mora dogoditi, mora biti u skladu s oblikom i prirodom tog tijela).

Treće poglavlje, Konzervativna stvar: deset događaja, donosi deset epizoda u kojima su konzervativni ideali opstali ili napredovali: 1. potpisivanje Ustava SAD-a u Philadelphiji 1787.; 2. borba za pristaše u Engleskoj između Burkea i Painea 1797.; 3. govor Johna Randolpha u Predstavničkom domu SAD-a u Washingtonu 1824.; 4. objava eseja *Socijalizam i crkva* Orestesa Brownsona, nekadašnjeg marksista, koji se nakon objave Komunističkog manifesta okrenuo protiv Marxa; 5. pobjeda Disraelija nad liberalima u viktorijanskoj Britaniji; 6. odbacivanje komunizma u državama srednje i istočne Europe nakon Prvog svjetskog rata, kao i poraz crvenih u Španjolskoj 1939.; 7. pobjeda Saveznika nad nacistima; 8. Solženjicinova osuda sovjetskog režima i migracija na zapad 1974.; 9. izbor Karola Wojtyła za papu i 10. izbor Ronalda Reagana za predsjednika SAD-a.

U četvrtom poglavlju, Deset konzervativnih knjiga, autor preporučuje: 1. *Razmišljanja o Francuskoj revoluciji* Edmunda Burkea; 2. *Demokracija u Americi* Alexa de Tocquevilla (najbolja sociološka studija našeg doba masa); 3. *The American democracy* Jamesa F. Coopera; 4. *The American republic* Orestesa Brownsona (opisana misija pomirenja zahtjeva vlasti i slobode); 5. *Liberty, Equality, Fraternity* Jamesa Fitzjamesa Stephena (opovrgavanje slogana revolucije 1789.); 6. *Is life worth living?* W. H. Mallocka (o osobnoj i društvenoj dosadi nakon gubitka religijskoga smisla); 7. Babbitova *Demokracija i vodstvo* (o opasnosti materijalističke ekspanzije i centralizacije); 8. *The attack on Leviathan* Donalda Davidsona; 9. *The social crisis of our time*

Wilhelma Ropkea (o humanom mjerilu u ekonomiji i politici) i 10. *Bilješke o definiciji kulture* T. S. Eliota (o dekadencijama modernog društva).

U petom poglavlju, Deset primjernih konzervativaca, Kirk govori da ono što je lijepo i dobro ne valja mijenjati – to je temeljni nagon konzervativaca. Autor tako predstavlja desetoro ljudi konzervativnog usmjerenja koji su pridonijeli oblikovanju njegova mišljenja tijekom godina: 1. Ciceron; 2. Marko Aurelije Antonin; 3. Samuel Johnson; 4. sir Walter Scott (podsjećao nas je da nasljeđujemo moralnu baštinu); 5. John Randolph iz Virginije; 6. Nathaniel Hawthorne; 7. Theodore Roosevelt; 8. Joseph Conrad (snažan kritički intelekt spojen s velikim iskustvom načina života istoka i zapada); 9. Richard Weaver i 10. Freya Stark (u knjizi *Rome on the Euphrates* opisuje uništenje srednje klase zapadnog svijeta rimskim oporezivanjem, centralizacijom, birokracijom i besmislenim ratom).

Šesto poglavlje nosi naslov Politika T. S. Eliota. Dvije Eliotove knjige djelomično se bave političkim pitanjima: *Ideja kršćanskog društva*, objavljena odmah nakon početka Drugog svjetskog rata, kao opomena socijalistima i liberalima, i *Bilješke o definiciji kulture*, objavljena kada je socijalizam nasrnuo na Britaniju nedugo nakon tog rata. Poput Ropkea u Švicarskoj, Eliot se borio protiv centralizirane vlasti, bilo pod „kapitalizmom” ili pod nekim socijalističkim režimom; nastojao je zadržati humano društvo. Znao je da nijedno društvo ne može dugo opstati bez zajedničkih vjerskih uvjerenja – barem nijedno pravedno i slobodno društvo. Smatrao je da kultura u Europi ne bi mogla preživjeti potpuni nestanak kršćanske vjere, u što je bio uvjeren ne samo kao kršćanin nego i kao proučavatelj socijalne biologije.

Sedmo poglavlje, Donald Davidson i konzervativizam Juga, opisuje kako je još od uspostave Unije 1787. dominantna tendencija na jugu SAD-a bila otpor centralizaciji vlasti, koja je smatrana tiraninom koji porobljava. U eseju *Futurizam i anarhizam u Toynbeeja i Hardyja* Davidson kritizira najčešću porugu modernista prema tradicionalistima („Ne možete sat vratiti unatrag!”), kojom ih se optužuje za donkihotski prkos Neizbježnom i izdaju ideje napretka. Pridržavati se tradicije ne znači pasti u arhaizam jer se sat ne može silom pomaknuti ni prema naprijed s obzirom na to da je vrijeme izvan kontrole ljudi. Kršćanski humanizam, kritika industrijskog masovnog društva, komunizma i drugih kolektivizama povezivali su Južnjačke

agrarce koji su pružali otpor na starom Jugu 1930. Njihovih dvanaest eseja objavljenih u knjizi *I'll take my stand: the South and the agrarian tradition* (ukor je materijalizmu te potvrda čovjekovih duhovnih potreba) odobrio je Eliot i drugi misaoni ljudi toga vremena.

Humana ekonomija Wilhelma Ropkea naslov je osmog poglavlja. Za Ropkea se može reći da je glavni arhitekt njemačkog gospodarskog oporavka nakon Drugog svjetskog rata. Ropke je bio pobornik humane ekonomije prikladne za ljudsku prirodu, za razliku od sustava okrenutog masovnoj proizvodnji bez obzira na kontraproduktivne osobne i društvene posljedice. Bio je protivnik socijalističkih i drugih ekonomija „naredbe“; također je bio neustrašivi kritičar nepromišljenog „kapitalizma“. Neke od njegovih knjiga su *The social crisis of our time*, *Economics of free society* i *A humane economy*. Gospodin velike hrabrosti i iskreni kršćanin, koji je poučavao u skladu sa socijalnim učenjem Katoličke crkve, Ropke se borio i protiv nacista i protiv komunista te je znao da je čovjek puno više od pukog proizvođača i potrošača. Za njega je ekonomija imala moralni temelj te je smatrao da ekonomija koja je opsjednuta BDP-om postaje nehumana.

Deveto poglavlje, Šibanje Malcolma Muggeridgea po liberalizmu, govori o autoru znamenite autobiografije 20. stoljeća, *Kronike potrošenog vremena*, u kojoj piše kako je temeljna greška liberalizma lažno evanđelje automatskog i neizbježnog napretka. Ta zabluda nastala je iz zaludenosti Darwinovom teorijom prirodne selekcije. Ustoličenje evanđelja „napretka“ zahtijeva diskreditiranje evanđelja Krista i uništenje cijelog sustava etike, prava, kulture, ljudskih odnosa i ljudskog ponašanja izgrađenog na njemu. Kako se kršćansko vjerovanje odbija, tako moderna civilizacija posrće prema prašnjavoj smrti. Muggeridge ističe i važnost televizije jer ona kvari na jedan suptilan i podmukao način odvlačeći pozornost od onoga što je trajno, istinito i vrijedno i usmjeravajući je na ono što je kratkotrajno, posredno i neukusno.

U desetom poglavlju, Popularni konzervativizam, Kirk nudi nekoliko pretpostavki vezanih uz američke konzervativce: 1. religijski razmatraju ljudsko stanje i uznemireni su rastućom sekularizacijom američkog društva i komercijaliziranim senzacionalizmom, 2. zamjeraju povećanje koncentracije moći u vladinim agencijama; 3. zadržavaju povjerenje u Ustav SAD-a, 4. protiv su komunizma i svih drugih ideologija, 5. vjeruju u zaštitu privatnog

vlasništva, konkurentnog gospodarstva i raznolikosti ekonomskih nagrada i 6. ističu privatna prava, dobrovoljno udruživanje i osobnu priliku. Kirk tvrdi da je Ronald Reagan smatran apoteotom američkog popularnog konzervativizma. Premda nije bio uspješan u svemu što je činio, u poteškoćama mu je pomoglo shvaćanje da je politika umijeće mogućeg. Dalje se navodi kako je reprezentativni konzervativac popularne vrste odlučan u odupiranju stranim ciljevima i marksističkim utjecajima, ali nema nikakvog doista strastvenog interesa za vanjske poslove, a također je, među ostalim, netolerantan prema dilerima droge i uličnim kriminalcima.

Nepristrana procjena libertarijanaca naziv je jedanaestog poglavlja, u kojem autor prvo iznosi neke pozitivne strane libertarijanaca: 1. privrženost osobnoj i građanskoj slobodi, protivljenje ekonomskom kolektivizmu i rastu monolitne države; 2. obuzdavanje tašte vanjske politike (tj. američke dominacije u svijetu) i 3. borba za ideale samostalnog pojedinca, dobrovoljnog udruživanja, pravednih nagrada za osobna postignuća (u doba kada su ljudi spremni zamijeniti svoju neovisnost za stečena „prava“ libertarijanci opominju da hrabro stojimo na svojim nogama). Kirk zatim opisuje njihove mane, primjerice, njihovo zagovaranje neograničene slobode jer sloboda i pravda mogu biti uspostavljene tek kada je poredak razmjerno osiguran. Osim toga, libertarijanci općenito vjeruju da je ljudska priroda dobra, a oštetile su ju određene institucije, dok konzervativci smatraju da je ljudska priroda neusavršiva. Usto, libertarijanac državu smatra velikim tlačiteljem, a konzervativac nužnim ispunjenjem ljudske prirode i rasta civilizacije. Libertarijanci su zapravo pomiješali državu s vladom, koja je privremeni instrument države. Primarna je funkcija vlade, kažu konzervativci, održavanje mira – odbijanjem stranih neprijatelja i dijeljenjem pravde u svojoj zemlji. Kada se vlada bavi predmetima izvan tih okvira, često nailazi na teškoće zato što nije smišljena za upravljanje cjelokupnim životom. Utoliko konzervativci i libertarijanci uistinu imaju nešto zajedničko.

Iduće, dvanaesto poglavlje, Neokonzervativci: ugrožena vrsta, počinje pohvalama određenim „neokonzervativcima“ poput Michaela Novaka i sociologa poput braće Berger, iako Kirk smatra će neokonzervativci iščeznuti zbog odustajanja ili priključivanja glavnoj struji konzervativnog pokreta. Kirk nabraja neka njihova postignuća: 1. navješćavanje da je politika umijeće

mogućeg u vrijeme kada su greške administracije L. B. Johnsona slabile SAD; 2. osnivanje ozbiljnih časopisa (uski u djelokrugu i čitateljstvu, ali s vrijednim člancima); 3. započeli su raspravu o praktičnim mogućnostima društvenog opadanja i 4. odupiranje namjerama i prijetnjama SSSR-a. Ipak, postoji velika razlika između konzervativaca i neokonzervativaca s obzirom na ideologiju. Neokonzervativci zapravo propagiraju ideologiju „demokratskog kapitalizma“, kojom će se marksizam poništiti, a američki narod dobiti viziju savršenog društva. Sam je izraz proturječne pojmova jer kapitalizam nije demokratski, već su to odluke lukavih poduzetnika i menadžera. Također, očekivati da cijeli svijet treba prihvatiti neobične političke institucije SAD-a – koje često ne funkcioniraju ni kod kuće – znači udovoljavati nerealnoj viziji. Tako naivna doktrina dovela nas je do ratova u Indokini. Autor smatra da su neokonzervativci kulturni i ekonomski imperijalisti, i to mnogi od njih.

Kulturni konzervativci ime je trinaestog poglavlja, u kojem se ističe da kulturni konzervativci također pokušavaju poduprijeti razumijevanje kulture koja se bori za kultiviranje uma i savjesti. Kultura trenutno ima poteškoća pa tako autor opisuje obilježja kulturne dekadencije: luksuz, skepticizam, zamor, praznovjerje, zaokupljenost sobom, subjektivističku analizu moralnih, estetskih, metafizičkih i teoloških prosudbi, kao i prekomjerno trošenje. Još od 17. stoljeća kršćanska doktrina gubi svoj utjecaj, iako se s vremena na vrijeme dogodilo neko osnaživanje kršćanske vjere u oblicima koji variraju od entuzijazma Johna Wesleya do utjecaja Chateaubriandove knjige *Duh kršćanstva* (*Génie du christianisme*), koja je napisana kao obrana kršćanstva od kritika pripadnika prosvjetiteljstva u ranom 19. stoljeću. Ali općenito, racionalizam, skepticizam i udovoljavanje volji i apetitu uglavnom su osvajali mase. Jedan od glavnih uzroka toga je scijentizam, kojim su John Dewey i njegovi kolege ljude sveli na gole majmune pritom skoro negirajući postojanje duše, smatra Kirk. Kulturni konzervativci, vjerujući da život i dalje vrijedi živjeti, bave se sredstvima obnove kulture. Zahtijevaju moralnu maštu mnogo više od ostalih konzervativnih frakcija.

U četrnaestom poglavlju, Prema razboritoj vanjskoj politici, autor ističe da kada je opstanak nekog naroda povezan s opstankom crkve, religija postaje snažnija nego što bi ideologija ikada mogla biti. Nijedno vjersko uvjerenje ne

nudi plan politike i ekonomije na zadovoljavajući način: svrha je religijske vjere uređenje duše, a ne uređenje države. Kirk smatra da će američki doprinos sveopćem „demokratskom kapitalizmu“ u budućnosti biti upravo besćenje, najjeftinija glazba, najjeftiniji stripovi i najjeftiniji moral koji se mogu pružiti, pa tako kritizira općenito prisilno uvođenje apstraktne demokracije koju SAD pokušava provesti u raznim dijelovima svijeta, smatrajući da takve prisilne i izazvane apstraktne demokracije najprije dovode do anarhije, a zatim vladavine silom. Stoga razne nacije moraju pronaći vlastite putove do poretka, pravde i slobode.

Petnaesto poglavlje, Država Behemot: centralizacija, obilježena je kritikama političkih posljedica odluka da savezna vlada propisuje i regulira sva pitanja koja su prije bila prepuštena policijskim upravama zasebnih država i vladinim lokalnim agencijama, odnosno razumno upravljanju pojedinca, kućanstava i tvrtki. Prema C. N. Parkinsonu politička centralizacija početni je uzrok nacionalne dekadencije jer se odmah u početku gubi vjerojatnost da će vlada morati slušati utemeljene kritike od nekoga izvan svojega kruga dužnosnika. Rastom broja državnih službenika raste i jaz između građana i bezimernih ljudi koji će odlučivati o njihovim zahtjevima. Kirk ističe i moguće poteškoće precentraliziranosti: neučinkovitost zbog preopterećenja poslom; problem mjerila (ne vrijede iste mjere za sve pokrajine); problem vodstva; slabljenje privatne samostalnosti i lokalnog odlučivanja.

U šesnaestom poglavlju, Kultiviranje obrazovnih pustopoljina, Kirk ističe da američki obrazovni sustav većinu mladih pretvara u neznalice o povijesti, zemljopisu i stranim jezicima, što ih čini nesposobnima za bavljenje problemima većima od onih iz vlastita susjedstva. Smatra da su fakulteti i sveučilišta osnovani za razvoj dobrobiti osobe (stjecanje mudrosti kako bismo u životu imali nešto osim potrošačke kulture) i države (razvijanje mladih koji će biti vođe – znanstvenici, industrijalci, svećenici, liječnici, nastavnici i dr.). Fakultet je sredstvo za pomoć u osiguravanju kompetentnosti i u oblikovanju intelekta i karaktera. Iako informatička tehnologija može donijeti razne koristi, autoru se čini da su računalo i informacijsko društvo osmišljeni kako bi oslabili individualni razum i kako bi ljude učinili ovisnima o eliti računalnih programera. S obzirom na obrazovanje u SAD-u, Kirk kritizira prekomjernu birokraciju i američke apetite za zahtijevanjem strukovnih

certifikata (mnoge vještine u poslovanju, tehnologiji, industriji i državnoj službi mogu se steći pripravničkim stažem ili naukovanjem). Svrha visokog obrazovanja, prema Kirku, nije prijenos vrijednosti, već stvaranje mudrosti i vrlina, kao i pružanje moralne baštine. Čovjek i država koji su odbacili naslijeđe mnogih stoljeća postat će slabi. A muškarac ili žena koji su iskopali to intelektualno naslijeđe bit će ohrabreni da brane vječne vrijednosti protiv kaosa i stare moći.

Sedamnaesto poglavlje pod naslovom Izgledi za proletarijat prikazuje Kirkova razmišljanja o proletarijatu, pod čime ne misli na siromašne (i bogat čovjek može biti proleter ako je samo izvor iritacije za zajednicu) ni na radnike (karakteristika je proletera da ne radi dobrovoljno), kao ni na primatelje socijalne pomoći (među njima ima mnogo starijih, nemoćnih ili na drugi način unesrećenih osoba koje nisu toliko nesretne da dijele proleterski mentalitet i moralnost). Po definiciji iz rimskog razdoblja, proleter je čovjek koji zajednici ne daje ništa osim potomstva. Takvo biće ne plaća porez, ne ispunjava građanske dužnosti, ne poznaje smisao pobožnosti, gubi nadu u boljitak, zajednicu, moralna uvjerenja, radne navike, osjećaj osobne odgovornosti, intelektualnu radoznalost, vjersku udrugu i svijest o svrsi ljudskog postojanja. Jezgrama mnogih gradova SAD-a danas dominira proletarijat, pa se tako opisuju neki mogući uzroci njihove propasti: rad polukvalificiranih i nekvalificiranih radnika u proizvodnji; kraj vojne proizvodnje nakon Drugog svjetskog rata nakon čega su ljudi ostali bez posla i novca u moralnoj zbrci, napuštanju supruga i djece te rastu bandi; propadanje javnog školstva te smanjenje porezne osnovice za školski sustav; prokletstvo trgovine narkoticima, koja perspektivne ljude pretvara u prazne proletere. Ono što gradove održava poluživima i donekle funkcionalnima kršćanske su crkve, koje se često odupiru proleterskom očaju. Mnogo je truda potrebno kako bi se očuvalo naslijeđe poretka, slobode i pravde, učenja, umjetnosti i mašte.

U osamnaestom poglavlju, Popularna vlada i neumjereni umovi, autor govori kako „demokracija“ kao apstrakcija ne može na zadovoljavajući način zamijeniti autoritet Boga. Najpogodniji oblik vlasti nužno ovisi o povijesnom iskustvu, običajima, vjerovanjima, drevnim zakonima i materijalnim okolnostima naroda. Na moć fenomena demokratizma utječe

uspon televizije, radijskog medija i drugih sredstava za brzu komunikaciju koja u gotovo cijelom svijetu oblikuje javno mnijenje u nekoliko sati. Teže posljedice ideologije demokratizma javljaju se u vanjskoj politici. Amerikanci misle da demokracija mora biti utemeljena u cijelom svijetu pod svaku cijenu i da svaka demokracija treba biti klonirana prema slici „savršene“ američke demokracije. Lijek je za ideologiju obnavljanje vjerskog razumijevanja ljudskog stanja. Potrebno je istaknuti da su ciljevi podnošljive ljudske zajednice poredak, pravda i sloboda. Demokracija *per se* nije ni cilj ni svrha ljudskog postojanja; ona je moguće sredstvo postizanja spomenutih triju ciljeva civilnog društvenog poretka. Veliko zlo može proizaći ako miješamo sredstva s ciljevima.

U zadnjem poglavlju, Epilog kao opomena, Kirk preporuča da počnemo osvjetljavanjem kutka u kojem se nalazimo: najprije tako da poboljšamo sebe i pomazemo svojem bližnjemu. Kao što Stefan Andres kaže: „Mi smo Božja Utopija“. Mi smo svi moralna bića koja bi trebala postići nešto dobro u ovom svijetu. Oni od nas koji teže očuvati naš naslijeđeni poredak, pravdu i slobodu, baštinu mudrosti, ljepote i nježne dobrote, danas imaju težak zadatak pred sobom. Nužno je prethodno steći fond znanja, ovladati retorikom te usvojiti poštena načela. Baš zato autor katkad studentima savjetuje da ne troše svoje vrijeme na uličnim prosvjedima, nego da uče. Mudar je roditelj konzervator drevnih istina, a obitelj je institucija koju je najvažnije očuvati. Naposljetku ističe uvjerenost da će nadolazeće generacije pronaći zadovoljstvo u obnovi i isкупljenju svoje baštine kako bi spasili svijet.

Knjiga Russella Kirka može biti vrijedna na nekoliko područja. Iz političkog područja može se istaknuti njegova vrijedna misao kako je najvažnija kvalitetna ravnoteža između zahtjeva za autoritetom i zahtjeva za slobodom. U tom kontekstu moglo bi se pridodati kako je zapravo također potrebno skrenuti pozornost i na odnos pojedinca i društva, odnosno pojedinca i sustava. Kada je riječ o društvu, autor skreće pažnju na važnost očuvanja tradicionalnih i vjerskih vrijednosti, koje uz vještine i znanja koja su se akumulirala kroz prošlost mogu olakšati čovjeku današnjice suočavanje s izazovima suvremenog svijeta. Kada je riječ o gospodarskom području, svakako su zanimljiva autorova stajališta vezana uz potrošačko društvo, gdje je potrebno staviti naglasak na to da se čovjek ne smije oslanjati samo na

svoju materijalnu dobrobit, već i na duhovnu. Iako autor nastupa poprilično kritički prema raznim ideologijama poput socijalizma, komunizma, liberalizma, anarhizma i drugih, on je istodobno spreman uputiti kritike i prema određenim konzervativcima i njihovim ponašanjima (posebice kada je u pitanju nerazborita vanjska politika, kulturni i ekonomski imperijalizam te sklonost ideologiji „demokratskog kapitalizma” umjesto odbacivanju ideološkog pogleda na društvo), što njegovu djelu daje dodatnu težinu. U današnje vrijeme, kada se svijet, a posebice zapadna civilizacija, suočava s raznolikim i brojnim izazovima na društvenom, kulturnom, gospodarskom i političkom području života, neka od načela koje Kirk spominje, kao što su načelo neusavršivosti, razboritosti i raznolikosti, vjera u trajni moralni poredak i običaje te pomirenje između trajnosti i promjene, kao i autoriteta i slobode, mogu biti dobar vodič prema napretku, ali i stabilnosti, i materijalnoj i duhovnoj.